

RELIGIJSKO-PEDAGOŠKI POGLEDI NA TJELESNO I EMOCIONALNO ZLOSTAVLJANJE DJECE

Dina SIJAMHODŽIĆ-NADAREVIĆ

Fakultet islamskih nauka Univerziteta u Sarajevu
dina.sijamhodzic-nadarevic@fin.unsa.ba

SAŽETAK: Ovaj rad ispituje religijsko-pedagošku perspektivu u pogledu tjelesnog i emocionalnog zlostavljanja djece. U tom smislu se analiziraju kur'ansko-sunnetske metode discipliniranja i sankcioniranja uz karakteristike i uvjete primjene nakon odgojnog iscrpljivanja pozitivnih pedagoških pristupa i metoda unapređivanja, ohrabrivanja, predupređivanja i sl. Ukazuje se na teorijski okvir i terminologiju koja se tiče discipliniranja i sankcioniranja. Donose se primjeri poslaničkog odnosa prema djeci u odgojnom kontekstu i ispravljanju grešaka kod ljudi kao egzemplar tolerantnog, empatičnog i nenasilnog odgojnog djelovanja. U radu se također kroz pedagošku prizmu prezentiraju štetne posljedice tjelesnog i emocionalnog zlostavljanja na zdravlje djece.

Ključne riječi: tjelesno i emocionalno zlostavljanje, djeca, posljedice, religijsko i pedagoško gledište

Uvod

Religijsko-pedagoški koncept odgoja i obrazovanja akcent stavlja na slobodu i odgoj slobodnog djeteta (čovjeka). Strogi i nasilni pristup u odgojnom procesu i uz njih povezana komunikacija ne vodi odgoju slobodne ličnosti. Pretjerana strogost, zahtijevanje pokornosti i poslušnosti ne stvara slobodnu ličnost, već postiže kontraefekat, a to je najčešće nesamostalnost, bojažljivost, pasivnost ili hirovitost, egocentričnost i neposlušnost.

Kazna i nasilje izazivaju jako neprijatne osjećaje, koje onaj koji ih okusi nosi u sebi kao neprijatnost tokom cijelog svog života. Kazni ima više vrsta: opomena (pogledom, izrazom lica, opomena riječima bez imenovanja, prekidanjem govora i

sl.), prijetnja kaznom, ukor, oduzimanje povjerenih dužnosti i privilegija, uskraćivanje sudjelovanja u nekoj zajedničkoj aktivnosti... Među najteže oblike kazni i nasilja spadaju tjelesno i emocionalno kažnjavanje koje svakako i religijska i opća pedagoška misao apsolutno odbacuju.

Određenja tjelesnog i emocionalnog zlostavljanja djece i njihove posljedice

Nasilno ponašanje obilježava afekt ljutnje, ponašanje koje nanosi povredu te namjera da se osobi naškodi. (Archer i Browne, 1989) Tjelesno zlostavljanje se može definirati i kao ponašanje roditelja ili odgajatelja koje obilježava namjerno (ne slučajno) nanošenje tjelesne

povrede i uključuje fizičku agresiju prema djetetu. (Warner-Rogers, Hansen, & Hecht, 1999)

Neki autori umjesto pojma tjelesnog zlostavljanja koriste pojam nasilja, a određuju ga kao ponašanje učinjeno namjerno kako bi se uzrokovala tjelesna bol ili ozljeda kod druge osobe. (Gelles i Cornell, 1990) Kada se tjelesno kažnjavanje odredi kao korištenje tjelesne sile s namjerno da se djetetu nanese bol, ali ne i povreda, (navodno) u svrhu kontrole djetetova ponašanja, tada je i ono obuhvaćeno ovakvim određenjem nasilja. Tjelesno kažnjavanje smatra se jednim od glavnih faktora rizika za tjelesno zlostavljanje djece.

Tjelesno zlostavljanje uključuje: udaranje, tresenje, stezanje, griženje, nanošenje opekotina. Nasilno

hranjenje, grubo presvlačenje, grubo postupanje s djetetom u dojenačkoj dobi također se smatra tjelesnim zlostavljanjem. Ono može prouzročiti modrice, opekotine, frakture, povrede mozga i unutrašnje povrede. Ponekad su posljedice zlostavljanja smrtonosne. Sredstva kojima se nanose tjelesne povrede jesu: šaka, ruka, lakat, glava, noga, noga obučena teškom cipelom, nož, drveni kolac, letva, štap, stolac, boca, željezna posuda i sl. (Ž. Horvatić i J. Rađenović, 1988; prema Miljević-Ričički, 1995) Ako se djeci daju štetni lijekovi, droge ili alkohol, to se također podvodi pod tjelesno zlostavljanje.

Ovakva okrutnost i povrijeđenost mogu imati ozbiljne posljedice, što može negativno utjecati na dijete čak i tokom adolescencije i odrasle dobi. Provedene su brojne studije kako bi se istražile dugoročne posljedice zlostavljanja djece.

Tjelesno kažnjavanje dovodi do toga da djeca uče koristiti agresiju u komunikaciji. Osim toga, nije svejedno koji dio tijela se podvrgava 'egzekuciji'. Pljuska je, naprimjer, ne samo udarac po licu, nego i po djetetovoj duši, a posljedice pljusaka, šamara, zaušnica, i kako ih sve već ne zovu, dvostruke su. Osim tjelesnih one izazivaju i duševnu traumu, s nepoželjnim i dalekosežnim posljedicama, pri čemu su učinci vrlo ograničeni. Kratkotrajan pozitivan učinak očigledan je jedino kod onoga ko je, dijeleći šamare, smanjivao svoju tenziju. (Janković, 1996:31)

Ovakvim kaznama ponižava se dijete koje ima svoje 'ja' i koje je sposobno da se raduje, ali i da pati. Po prirodi osjetljivu djecu batine dovode do duševnih kriza koje još više pojačavaju njihovu osjetljivost. Ovakva djeca postaju i neurotična, te se problem proširuje dalje. Nasuprot ovoj djeci, kod neke djece kazne izazivaju neosjetljivost i ravnodušnost, postaje im svejedno, ničim se ne oduševljavaju, ne raduju, ne žaloste i često se kaže da su 'oguglala' na sve. Kod obje grupe djece javljaju se velike teškoće u emocionalnom i socijalnom prilagođavanju. (Pehar-Zvačko, 2000:61)

Neka istraživanja pokazuju da strogi odgoj negativno utječe na inteligenciju djece pa se tako donosi i podatak "da je 81 procenat manje inteligentne djece strogo odgajano, a tako je odgajano samo 14,7 procenata inteligentne djece". (Prema: Slatina, 2005:45)

Emocionalno zlostavljanje seže u srž samopoštovanja, ostavljajući žrtvu u dubokoj emocionalnoj boli zbog sebe u vezi sa svijetom oko sebe. Obično ta djeca koja su tako ozbiljno zlostavljana ili odrastu da ne mogu postaviti normalne granice funkcioniranja ili sama postanu emocionalno nasilna. Emocionalno zlostavljanje ima negativni učinak na psihološko zdravlje djeteta, emocionalni razvoj te osjećaj samopoštovanja.

Najčešći oblici emocionalnog zlostavljanja su:

- odbacivanje djetetovih potreba (omalovažavanje, kritiziranje, sprečavanje razvoja autonomije, sprečavanje razvoja odnosa s drugim ljudima, odbijanje potreba i sl.),
- obezvređivanje,
- učestali, kontinuirani verbalni napadi i prijetnje, izloženost nasilju i nesigurnom okruženju u porodici,
- ignoriranje i degradiranje djeteta,
- manipuliranje u svrhu postizanja nekih svojih ciljeva (npr. manipulacija u razvodu),
- izolacija i ponižavanje...

Istraživanja su pokazala da zlostavljanje općenito pa tako i emocionalno zlostavljanje ima negativan učinak na mozak u razvoju, utječe na kognitivne funkcije, pamćenje i koncentraciju. Kao prilog mogu se navesti rezultati istraživanja do kojih su došli istraživači s Baylor College of Medicine. Ustanovljeno je da dijete koje je rijetko milovano, ima mozak za oko 20% do 30% manji nego što je prosječna veličina mozga utvrđena za tu dob. (Kreso, 2000)

Osim toga, emocionalno zlostavljanje se može loše odraziti na tjelesno zdravlje, što može uključivati

ozbiljne bolesti poput srčanih bolesti, hipertenzije i dijabetesa itd.

Psihološka oštećenja rezultiraju i poremećajima mentalnog zdravlja, lošim emocionalnim zdravljem i socijalnim poteškoćama. Djeca koja u svojoj porodici nisu doživjela bliske emocionalne veze, imat će velikih poteškoća da se kasnije u životu snažnije emocionalno vežu za neku osobu.

Nadalje, mogu se javiti problemi u ponašanju, poput maloljetničke delinkvencije, kriminala odraslih, konzumiranja psihoaktivnih supstanci, zlostavljanja drugih. Negativne posljedice nasilnog ponašanja općenito u odgoju djece su nesagledive i granaju se u raznolikim smjerovima.

Ilustrativno, posljedice tjelesnog i emocionalnog zlostavljanja oslikava jasno i primjer autobiografske analize odgojnih postupaka tipičnog autoritativno-agresivnog oca iz svjetske književnosti. To je "Pismo ocu" Franza Kafke. U tom napisu Kafka podsjeća oca na niz njegovih postupaka kojima je uporno ranjavao njegovu nježnu, osjetljivu dječiju psihu i dovodi ih u vezu sa svojim kasnijim životnim teškoćama i duševnim patnjama. Izvadak iz djela tog čuvenog austrijskog književnika pokazat će nam šta je Kafka osjetio kao najpogubnije postupke svoga oca: "Taj osjećaj ništavnosti koji mnome često ovlada višestruko potječe od tvog utjecaja. Meni bi bilo trebalo malo ohrabrenja, malo ljubaznosti, da mi držiš otvoren moj put, a umjesto toga, ti si mi ga priječio. Skupljao sam opet samo veliki osjećaj krivnje iz onih mnogobrojnih slučajeva kad bih bio zaslužio batine po tvom jasno iskazanom mišljenju, ali sam im jedva jedvice izmakao tvojom milošću. Ja sam pred tobom izgubio samopouzdanje i zamijenio ga beskrajnim osjećajem krivnje. (Košiček, 1989)

Zlostavljanje djece, posebno kada se čini u ime religije, također može imati izrazito štetan učinak na djetetov odnos prema vjerovanju i prema Uzvišenom Bogu. Ti negativni osjećaji mogu dobro potrajati tokom odrasle dobi zlostavljane osobe.

Kao što je, nažalost, tjelesno i emocionalno kažnjavanje i danas praksa nekih roditelja i odgajatelja, tako ona nije izostajala ni kod naših starijih generacija. Neki su tjelesnu i emocionalnu kaznu uzimali kao sasvim opravdano i 'blagoslovljeno' sredstvo u odgoju djece. Mnogi su smatrali da je šiba potekla iz Dženneta (raja), a mogle su se čuti, kao što se i danas čuju, izjave poput: "Gdje udari majčina (ili hodžina) ruka, to neće dotaći džehemnska vatra.", "Bog će te kazniti", "Bog me kaznio što mi je dao dijete poput tebe"... Ovo je samo nekoliko izraza koje zlostavljana i zanemarena djeca mogu čuti od svojih roditelja ili odgajatelja / učitelja. Ovakvim i sličnim izjavama nastoje se opravdati postupci i potkrijepiti vjerskim dozvolama, ali sasvim izmišljenim i neopravdanim. U ovakvim slučajevima tjelesna i emocionalna kazna ima još dalekosežnije posljedice. Dijete može povezati taj neprijatni osjećaj i poniženje s 'vjerskom dozvolom' da bude išibano, te da osjeti odbojnost prema svemu onom što se veže za vjeru.

Vrijedno je navesti primjer istaknutih učenjaka i pedagoga iz naše prošlosti koji su radili na poboljšanju nastavnog procesa i ukazivali na štetnost tjelesnog i emocionalnog kažnjavanja, poput, naprimjer, Džemaludin-ef. Čauševića i Hamdije Mulića.

Svjestan problema što ih nosi ovakav odgoj i posljedica kažnjavanja, Čaušević se oglašavao protiv ovakve pogrešne prakse u ophođenju s djecom, kako u porodičnom odgoju, tako i u nastavnom procesu u mektebima i školama, gdje je tjelesna kazna kao sredstvo odgoja bila uveliko prisutna.

Hamdija Mulić, koji je tada radio kao nastavnik pedagogije u Daru-l-mualliminu (Učiteljskoj školi), navodi da je u vrijeme tih reformi morao ići u mektebe da pokaže kako se nova didaktička teorija primjenjuje u nastavi, pa je Čaušević i sam često dolazio na te vježbe. Neki muallimi nisu baš rado gledali tu reformu, neki su se i protivili, ali ih je on uvijek dočekivao riječima: "Uzmi naprednije znanje gdje god ga nađeš!" Ili bi navodio hadise u kojima je Pejgamber,

a.s., upućivao učitelje upravo onako kako to danas napredna pedagoška nauka traži, ističe Mulić.

Čaušević je ukazivao vjeroučiteljima na njihove propuste i pogreške, što se vidi i iz sljedećeg primjera gdje ukazuje na nedozvoljenost tjelesnog kažnjavanja djece:

"Tako jedanput dođemo i u mekteb, gdje naučavaše jedan stari muallim. Na kraju hospitiranja upita muallim mene kako mi se sviđa uspjeh njegove nastave. 'Biće sve dobro, ako Bog da', rekao je. 'Samo bih vas molio, muallim ef., da skinete sa zida one falake¹ što više više vaše glave.' 'E, eto, demeki biva, ja sam znao da ćeš ti to reći. A znaš li ti da je meni ovdje dolazio barun Kučera (za vrijeme austrijske okupacije civilni doglavnik kod poglavara zemlje), pa efendum biva, kad je on ugledao en' one iste falake, upita me zašto su one. Kad mu kazah zašto su tu, on reče: 'To je dobro.' Ja mu na to blago reko: 'E, moj brate, briga je Švabi za jedno naše grdilo. On to voli gledati kao kakvu 'antiku', da se čudi, kako 'Turci' kažnjavaju djecu.' H. Džemaludin-ef. na to sa smiješkom na usnama reče: 'Ovo je on, biva, htio, da tvoj mekteb bude ko kakav muzej. Baš je munasib da ti to skineš.'" I na to mu prouči hadisi-šerif: "Naučavajte i olakšavajte (nauku), a nemojte otešćavati. Obveselite, a nemojte ožalostiti (učenike)!" (Karić i Demirović, 2002)

Milost je osnova islama i srž odgojnog djelovanja. Uzvišeni Allah, dž.š., za Poslanika, a.s., kaže: "Mi smo te poslali kao milost svim svjetovima." (El-Enbija':107) U drugom ajetu se naglašava milost i blagost u ophođenju i odgoju: "Samo Allahovom milošću, ti si blag prema njima; a da si osoran i grub, razbjegli bi se iz tvoje blizine. Zato im praštaj i moli da im bude oprosteno i dogovaraj se s njima. A kada se odlučiš, onda se pouzdaj u Allaha, jer Allah zaista voli one koji se uzdaju u Njega." (Ali 'Imran: 159) Standardi podstičućeg i transformativnog odgoja kroz lijepu komunikaciju s odgajanicima postavljeni su i

na drugim kur'anskim mjestima, poput ajeta iz sure En-Nahl: "Na put Gospodara svoga mudro i lijepim savjetom pozivaj, i s njima na najljepši način raspravljaj! Gospodar tvoj zna one koji su zalutali s puta Njegova, i On zna one koji su na Pravom putu." (En-Nahl: 125)

S obzirom na to da čovjek posjeduje iskonsku težnju da svoj duševni, duhovni i društveni život unapređuje i obogaćuje, Kur'an i sunnet ga nastoje odgajati pretežno na podstičući način. I sljedeći kur'anski ajet to svjedoči: "Oni u Allaha i u onaj svijet vjeruju i traže da se čine dobra djela, a od nevaljalih odvrću i jedva čekaju da učine dobročinstvo; oni su čestiti." (Ali 'Imran:114)

Uzvišeni Bog je postavio izvrsne standarde koji nude smjernice u načinu ponašanja i međusobnoj komunikaciji koje svakako uključuju i odnos prema djeci.

U tom kontekstu se i kroz hadise usmjerava pažnja na važnost emocionalnog zdravlja, tj. zdravlja srca. Poslanik, a.s., kaže: "U tijelu ima jedan organ, ako je on zdrav, bit će zdravi i ostali organi tijela, a ako je taj organ bolestan, bit će bolesni i ostali dijelovi tijela. Taj je organ srce." (Buhari, Muslim)

Bog, dž.š., gleda u srce čovjeka, a ne u izgled. Stoga, kada roditelj ili odgajatelj zlobno napada djecu omalovažavajući ih, prozivajući ih, govoreći im da su ružna, neuspješna, ostavljajući ih da se osjećaju bezvrijedno i odbačeno, započinje napad na srce tj. na emocionalno zdravlje. Od Ebu Hurejre, r.a., se prenosi da je Poslanik, a.s. rekao: "Allah, doista, ne gleda u vaša tijela i vaš izgled, nego gleda u vaša srca i vaša djela." (Hadis bilježi imam Muslim)

Mnogi roditelji iz nekog razloga vjeruju da svojoj djeci mogu reći sve što žele, a da nikada ne razmišljaju o posljedicama. Te posljedice mogu biti čak i dalekosežnije jer će sam roditelj

¹ Falake su sprave od drveta namijenjene za 'kažnjavanje' neposlušne djece u mektebima. Djeci je učitelj odmjerao kaznu udaranjem šipke po tabanima.

odgovarati pred Bogom za emocionalno-psihološko zlostavljanje. Kroz kur'anski ajet ukazuje se na to da će svaki čin koji komuniciramo, bio on verbalni ili neverbalni, biti zabilježen. Korištenje destruktivne komunikacije, uskraćivanje ljubavi i brige, favoriziranje jednog djeteta nad drugima, itd., bit će zabilježeno i čovjek će odgovarati za taj vid komunikacije. Allah, dž.š., kaže: "On ne izusti nijednu riječ, a da pored njega nije prisutan onaj koji bdije." (Kur'an 50:18) Od Ebu Hurejre, r.a., se prenosi da je Poslanik, a.s., rekao: "Ko vjeruje u Allaha i Sudnji dan neka govori dobro ili neka šuti..." Vrlo jasno je istaknuta potreba za sigurnošću i zaštitom djeteta (čovjeka) od tjelesnog i emocionalnog zlostavljanja i u sljedećem hadisu: "Musliman je onaj od čijih su ruku i jezika sigurni drugi muslimani." (Buhari)

Allahovih 99 lijepih imena, od kojih su većina imena milosti i oprosta, presijavaju se u odgojnom djelovanju Poslanika, a.s., koji je predominantno koristio unapređujuće, podstičuće, ohrabrujuće pedagoške akte u interakciji s raznolikim populacijama uz naglašeni pedagoški optimizam i viđenje čovjekove prirode kao dobre i čiste, uz punu pažnju prema odgajniku, nježnu disciplinu okarakteriziranu pravednošću, suosjećanjem i međusobnim poštovanjem, uz čuvanje časti i samopoštovanja.

Poslanik a.s., pored toga što je bio prenosilac kur'anske poruke, imao je i ulogu pedagoga, odgajatelja (mueddib, murebbi), jer je i njegov odgoj direktno od Boga utkan što se vidi i kroz hadis: "Moj Gospodar me odgojio i učinio moj odgoj najljepšim" (Eddebeni rabbī fe ahsene te'dibi). (Ibnus-Semani) Poslanik, a.s., je bio zadužen da obrazuje i vodi ljude do savršenstva, što je u skladu s ciljem islamskog odgoja i obrazovanja, tj. s odgajanjem savršenih bića (insan kamil) u pogledu njihovih tjelesnih, duhovnih, emocionalnih, intelektualnih, socijalnih, ponašajnih i drugih aspekata. U tom kontekstu je u Kur'anu istaknuto: "Vi u Allahovom Poslaniku imate divan uzor." (Kur'an, 33:21) Obaveze odgajatelja

odgovaraju obavezama poslanikā u određenom stepenu i ogledaju se u tome da se trude u svojoj pedagoškoj praksi primijeniti moralne, odgojne i obrazovne standarde u skladu sa svojim mogućnostima.

Navest ćemo nekoliko primjera koji ilustriraju milost, blago i nenasilno ophođenje Poslanika, a.s., prema djeci. Sljedeći hadis jasno naglašava milost prema mladima: "Onaj ko nije milostiv prema našim mladima i ne poštuje naše starije, nije naš." Poslanik a.s. je savjetovao da ko god ima dijete, s njim se treba ponašati poput djeteta. Također je imao običaj poredati u liniju Abdullaha, Ubejdullaha i Kusejra, sinove Abbasa, i tražiti od njih da trče do njega govoreći: "Ko pobijedi u trci, dat ću mu to i to." Oni bi dotrčali do njega, skakali da ga zagrlje, a on bi ih ljubio. Taberani prenosi od Ebu-Hurejre, r.a., da je Poslanik, a.s., uzeo svoga unuka Hasana za ruku i stavio njegovo stopalo na svoje stopalo i rekao mu: "Penji se!" U Muslimovom *Sabihu* se prenosi od Džabira, r.a., da je vidio Poslanika, a.s., kako hoda na koljenima i rukama dok bi Hasan i Husejn sjedili na njegovim leđima, a on bi govorio: "Vi ste najbolji jahači, a najbolja kamila je vaša." Prenosi se da je Enes, r.a., rekao: "Nikada nisam vidio nekoga milostivijeg prema djeci od Poslanika, a.s. Enes, r. a., također prenosi da, kada god bi Poslanik, a.s., prošao pored djece na putu, on bi im se nasmiješio i nazvao im selam. Čak i kada bi davao savjet nekome, on bi bio veoma obziran i koristio bi najljepše riječi, a posebno kada bi se radilo o mladima. Prenosi se da, kada je Džabir, r. a., bio mlad, Poslanik, a.s., ga je posavjetovao u vezi s prikladnim manirima uzimanja jela, rekavši: "Sinko moj, spomeni Allahovo ime, jedi desnom rukom i jedi ispred sebe", upotrijebivši frazu *Ja bunejje* (Sinko moj!), kao da se radi o vlastitom djetetu. Sličnu frazu upotrijebio je i kada je savjetovao Ibn Abbasa, r.a., da se drži Allahovih propisa i da izvršava Njegove naredbe, pri čemu je započeo savjetovanje riječima: *Ja gulam*, što je blaga fraza koja se koristi

da se opišu osobe u pubertetu i tinejdžeri. (Rida Bešir, 2007:45-47)

Božiji Poslanik, a.s., je ukorio roditelje koji svojoj djeci nisu posvećivali trenutke nježnosti, što se ističe i u sljedećem primjeru. El-Akra' ibn Habes, beduin, vidio je Poslanika, a.s., kako ljubi svoga unuka i rekao mu: 'Ja imam desetero djece i nikada nisam poljubio nijedno od njih.' Poslanik, a.s., je rekao: 'Allah neće dati Svoju milost osobi koja nema milosti prema drugima.'

Enes ibn Malik, r.a., koji je služio Poslanika, a.s., deset godina opisao je Poslanikov, a.s., način ophođenja prema njemu bez kritike, prigovaranja i kažnjavanja: "Služio sam Poslanika, a.s., deset godina. Nikada mi nije rekao 'uf'. Niti je za nešto što sam uradio rekao: 'Zašto si to uradio?' Niti za ono što sam ostavio: 'Zašto to nisi uradio?' I bio je Poslanik, a.s., najboljeg morala." (Tirmizi)

Poznato je da Poslanik, a.s., prema predajama, nikad nije udario dijete, ženu, slugu niti životinju. Aiša r.a., je rekla: "Allahov Poslanik, a.s., nije udario ženu niti slugu, nikada nije svojom rukom udario nikoga, osim u borbi na Allahovom putu." (Buhari i Muslim)

Poslanik, a.s. je rekao da djecu od sedme godine treba početi navikavati na namaz, a da ih u periodu od desete godina treba na određeni način primorati na obavljanje namaza. (Ebu Davud, Hakim) U kontekstu navikavanja djeteta u desetoj godini života na namaz u nekim prijevodima na našem jeziku javlja se prijevod izraza *darb* s arapskog jezika kao *udarite ga* (dijete), što se očigledno načelno kosi s cjelokupnim pristupom poslaničkog odgoja djece. U drugim varijantama prijevoda istog hadisa izraz *darb* je preveden kao *prisiliti, primorati*, podrazumijevajući time primoravanje bez upotrebe fizičke sile i snage u tome, što je svakako bolja varijanta prijevoda hadisa: "Poučavajte dijete namazu kada mu bude sedam godina, a prisilite ga (ako neće da obavlja namaz) kada mu bude deset godina." (Tirmizi, Taberani, Ahmed, Hakim)

U ispravljanju grešaka u ponašanju i kod odraslih i djece Poslanik, a.s., je koristio blago i nježno discipliniranje i ukor za nasilno ponašanje prema drugima.

Prenosi se od Ebu Hurejre, r.a., da je neki beduin učinio malu nuždu u džamiji, pa su ljudi pohrlili da ga istuku. Poslanik, a.s., im je naredio da ga ostave na miru i prospu kofu vode po mrlji od mokrača i tako je saperu. Zatim je rekao: "Vi (ashabi) ste poslati da olakšavate, a ne da otežavate."

Primjer snažnog ukoravanja za nasilno ponašanje prema drugima nalazimo u poslaničkim predajama. Muslim bilježi od Ebu Mes'uda el-Bedrija el-Ensarija da je rekao: "Jednom sam tukao svoga roba bičem, kad sam začuo glas iza sebe: 'Znaj, Ebu Mes'ude!' Od srdžbe nisam prepoznao glas, a kad se približio, vidio sam da je to bio Allahov Poslanik, a.s. Govorio je: 'Znaj, Ebu Mes'ude, znaj Ebu Mes'ude'..., pa sam bacio bič iz ruke." U drugoj predaji stoji: "...pa mi je od straha ispao bič iz ruke. Allahov Poslanik, a.s., reče: 'Znaj, Ebu Mes'ude, da je Allah jači od tebe nego što si ti od ovog roba!'" Kaže Ebu Mes'ud: "Rekao sam: 'Od danas više nikada neću udariti roba!'"

U drugoj predaji se također ukazuje na nedozvoljenost tjelesnog kažnjavanja iako je osoba pogrešno postupila. Bilježi En-Nesai od Abbada b. Šurahbila da je rekao: "Došao sam u Medinu sa svojim amidžićima. Ušli smo u jednu baštu te sam ubrao neke plodove i oljuštio ih. Vlasnik bašte nas je uhvatio, oduzeo mi odjeću i istukao me. Došao sam Allahovom Poslaniku, a.s., i za molio ga da me pomogne protiv njega. Allahov Poslanik je poslao po njega. Kad su ga doveli, upitao ga je: 'Zašto si to uradio?' Čovjek reče: 'Allahov Poslaniče, ušao je u moju baštu, ubrao iz nje plodove i oljuštio ih.' Poslanik, a.s. mu reče: 'Nisi ga naučio ako nije znao, niti si ga nahranio ako je bio gladan! Vрати mu njegovu odjeću!' Još mu je Allahov Poslanik, a.s., naredio da mi da tovar ili pola tovara plodova." Ovaj slučaj nas uči da poznavanje stanja osobe koja je pogriješila ili

učinila neki prijestup pomaže da se ispravno postupi prema njoj. Isto tako, primjećujemo da Poslanik, a.s., nije kaznio vlasnika bašče jer je bio u pravu, ali mu je kazao da je postupio na pogrešan način, te ga upozorio da nije ispravno postupiti tako s osobama koje ne poznaje. Zatim ga je podučio kako je ispravno postupiti u takvim situacijama i naredio mu da vrati odjeću gladnom mladiću. (El-Munedždžid, 2012:60)

Metodu pravednog discipliniranja / samodiscipliniranja Poslanik, a.s., je koristio u slučaju neprihvatljivih ponašanja kod ljudi, primjerice kroz promjenu ponašanja prema odgajaniku. U ovom smislu je ilustrativan primjer odnosa Poslanika, a.s., prema trojici ashaba koji su izostali iz bitke na Tebuku, pri čemu je naredio i primijenio metod šutnje (ili restituciju kao postupak popravljivanja štete) prema njima umjesto posezanja za tjelesnim kažnjavanjem, a sve u cilju njihovog boljeg samodiscipliniranja, preispitivanja postupaka i sl.

Korekciji dječijeg ponašanja treba pristupiti na način koji odgovara njegovoj dobi, nivou razvoja i razumijevanja, što je upravo prisutno u poslaničkom odgoju.

Bilježi El-Buhari od Ebu Hurejre, r.a., da je Hasan, sin Alije, stavio u usta datulu koja je bila od sadake. "Kikh, kikh, reče mu Vjerovjesnik a.s., na perzijskom i nastavi: 'Zar ne znaš da mi ne jedemo sadaku?'"

Bilježi Et-Taberani od Zejnebe, kćerke Ebu Seleme, da je ušla kod Poslanika, a.s., dok se kupao. Kaže Zejnebe: "Uzeo je vode u šaku, poprskao me njome po licu i rekao: 'Nazad!'"

Prvi hadis uči dijete pobožnosti, a drugi normama lijepog ponašanja, u što spada traženje dozvole prije ulaska i zabranjenost gledanja u stidna mjesta.

Također, jedan od divnih primjera poučavanja djece lijepom ponašanju jeste i priča malog dječaka Omera ibn ebi Seleme. Bilježi El-Buhari od njega da je rekao: "Kao dječak sjedio sam u krilu Allahovog Poslanika, a.s. Grabio sam rukom odasvud iz posude, te mi Allahov Poslanik, a.s., reče: 'Dječace!

Prouči bismillu, jedi desnom rukom i jedi ispred sebe!' Od tada, kad god jedem, uvijek tako postupam." (El-Munedždžid, 2012:46-47)

U narednom primjeru uočljivo je da je Poslanik ispravljao i dio ponašanja u kojem se desila greška, a podržao ostatak ponašanja koje je ispravno. Na to ukazuje hadis koji se prenosi od Er-Rubejje, kćerke Muawiza ibn Afre. Er-Rubejji'a kaže: "Kad sam se udala, došao je Vjerovjesnik, a.s., i sjeo na moju prostirku kao što ti sada sjediš sa mnom. Neke djevojčice koje su bile s nama počele su udarati u def i pjevati o mojim bližnjima koji su poginuli u Bici na Bedru. Jedna od njih je pjevajući rekla: 'Među nama je Vjerovjesnik – on zna šta će sutra biti.' Vjerovjesnik reče: 'To izostavi i pjevaj kao što si i dosad pjevala.'" U jednoj od predaja također stoji da je rekao: "Što se tiče ovih riječi, nemojte tako govoriti, jer samo Allah zna šta će biti sutra." (El-Munedždžid, 2012:92)

Iz prethodno navedenih predaja jasno je da su Poslanikovi, a.s., savjeti u korekciji dječijeg ponašanja dati na način da su prilagođeni nivou dječijeg razumijevanja stvari: kratki, jasni, sažeti i blago upućeni, što svakako povećava mogućnost za prihvatanje ispravke i unapređenje ponašanja.

Zaključak

Nasilje kojem je dijete podvrgnuto imat će teške posljedice na dječiju ličnost na gotovo svakom planu, na emocionalnom, spoznajnom (pri čemu dijete može zaključiti da je nasilje razuman način ponašanja), egzistencijalnom (obilježenom niskim stepenom samosvijesti i samopoštovanja), tjelesnom itd. Štetne posljedice nasilja su nesagledive i protežu se u raznolikim smjerovima. Svaku vrstu nasilja, pa tako i tjelesno i emocionalno kažnjavanje, religijska i opća pedagoška misao apsolutno odbacuju. Kur'anska odgojna koncepcija kao i poslanička metodologija je dominantno unapređujuća, podstičuća, ohrabrujuća, blago disciplinirajuća, uz naglašeni pedagoški optimizam i viđenje čovjekove prirode kao dobre i čiste.

Literatura

- Archer, J., & Browne, K. (Eds.). (1989). *Human aggression: Naturalistic approaches*. Taylor & Frances / Routledge.
- Ebu Gudde, A. (2003). *Poslanik, a.s., kao učitelj*. Novi Pazar: El-Kelimeh.
- Ekrem, Bešir i Rida, Bešir (2007). *Odgoj djece u svjetlu Kur'ana i Sunneta*. Bužim: Ilum.
- EI-Munedždžid, M. S. (2012). *Poslanikove metode u ispravljaju grešaka kod ljudi*. Alkmaar: Džemat Hidžra Holandija.
- Gelles, R. J., & Cornell, C. P. (1990). *Intimate violence in families* (2nd ed.). Sage Publications, Inc.
- Janković, J. (1996). *Zločesti đaci genijalci*. Zagreb: Alinea.
- Karić, E., i Demirović, M. (2002). *Reis Džemaludin Čaušević, prosvjetitelj i reformator*, knjiga I, Sarajevo: Ljiljan.
- Košiček, M. (1989). *Antiroditelji*. Sarajevo: Svjetlost.
- Miljević-Ridički, R. (1995). Zlostavljanje djece: oblici zlostavljanja i njihovo prepoznavanje. Zagreb: Filozofski fakultet. file:///C:/Users/winadmin/Downloads/DI18_19_tekst7_Miljevic_Ridicki.pdf
- Pašalić Kreso, A. (2000). *Rano učenje: ili učenje u funkciji uvećavanja kapaciteta mozga*. Sarajevo: Centar za obuku i obrazovne inicijative Step by step.
- Pehar-Zvačko, L. (2000). *Oduzeto djetinjstvo*. Zenica: Dom štampe.
- Slatina, M. (2005). *Od individue do ličnosti – Uvođenje u teoriju konfluentnog obrazovanja*. Zenica: Dom štampe.
- Warner-Rogers, Hansen, & Hecht (1999). *Child Physical Abuse and Neglect, Department of Faculty Publications*. University of Nebraska – Lincoln Year.

الموجز

نظرات دينية تربوية على تعذيب الأطفال جسديا وعاطفيا

دينا سيامخوجيتش ناداريفيتش

يبحث هذا المقال في المستقبل الديني التربوي فيما يخص تعذيب الأطفال جسديا وعاطفيا. ويقدم المقال في ضوء ذلك تحليلا لطرق القرآن الكريم والسنة النبوية الشريفة في المحاسبة والمعاقبة، مع ذكر خصائص وشروط تطبيقها بعد استنفاد الأساليب والطرق التربوية الإيجابية من التحسين والتشجيع والوقاية، الخ. وقد تمت الإشارة إلى الإطار النظري والمصطلحات المتعلقة بالمحاسبة والمعاقبة. كما يعرض المقال أمثلة من العلاقة النبوية بالأطفال في السياق التربوي وتصحيح الأخطاء عند الناس، باعتباره نموذجا للعمل التربوي المتسامح والمتعاطف وغير العنيف. كما يعرض المقال عبر العدسة التربوية نتائج التعذيب الجسدي والعاطفي السلبي في صحة الأطفال. الكلمات الرئيسية: التعذيب الجسدي والعاطفي، الأطفال، النتائج، المستقبل الديني، طرق التربية.

Summary

RELIGIOUS AND PEDAGOGICAL VIEW OF PHYSICAL AND EMOTIONAL ABUSE OF CHILDREN

Dina Sijamhodžić-Nadarević

This article analyses religious and pedagogical perspective regarding physical and emotional abuse of children. Disciplinary and sanctioning methods of Qur'an and the Sunnah are analysed here for this purpose, however, bearing in mind characteristics and conditions which imply that these are taken as options only after all the other positive up-bringing approaches and methods like improvement, encouragement and prevention have been exhausted. Theoretical framework and terminology pertaining to disciplinary and sanctioning measures are pointed out here as well. A model of the Messenger's relation with children in the context of upbringing and corrective measures is presented here as an exemplary, tolerant, empathic, and non-violent upbringing method. The article also demonstrates a pedagogical view of damaging consequences of physical and emotional abuse upon children's health.

Key words: physical and emotional abuse, children, consequences, religious and pedagogical view